

MESAFE KÜLTÜRÜ VE YALNIZLIK

Ebrar Karaca

Özet: Bu yazının amacı mesafe kültürünün sosyolojik kuramdaki yerini açıklamaktır. Modern toplumda bireyler arası ilişkilerde samimiyetin yerini mesafeye bırakması bireyin mesafe kültürü oluşturarak yalnızlaşmasına sebep olur. Toplumsal değişimle bireysel bir tercih haline gelen bu yalnızlık, bireyi modern toplumun risklerinden de korur. Yalnızlığa önce maruz kalan sonra da onu alışkanlık haline getiren birey için mesafe kültürünün sürdürülmesi elzemdir. Mesafe kültürü aynı zamanda modern toplumda bireyin özgürlüğünün korumasını sağlar. Mesafe kültürü, ancak sınırları belli olan özgürlük alanı ile korunabilir. Bireyin özgürlüğü için gerekli olan öz disiplin ise medenileşme ve adabı muâşeret kurallarıyla var olur. Yazının son bölümünde müşterek bir mesafe kültürünün oluşması ve korunması için gerekli olan medenileşme tarihine ve toplumun disipline edilmesine değinilmiştir. Son olarak mesafe kültürünün gündelik hayattaki uygulanış şekli medeni kayıtsızlık kavramıyla örneklendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mesafe Kültürü, Yalnızlık, Medenileşme, Öz Disiplin.

SOCIAL DISTANCE CULTURE AND LONELINESS

Ebrar Karaca

Abstract: The aim of this article is the explanation of the social distance culture in sociology. In modern society, the replacement of intimacy with distance has caused the individuals to become lonely by creating a social distance culture. Loneliness, which has become an individual choice with social change, protects the individual from the risks of modern society. Thus social distance culture becomes indispensable for the individual who is exposed to loneliness until this loneliness becomes a habit. Social distance culture ensures the protection of the individual's freedom in modern society. Social distance culture can only be protected if the limits of freedom is certain. The necessity that is needed for individual's freedom can only be established with civilization and shared manners. As conclusion, at the end of the article it is mentioned that in order to establish and protect a common social distance culture, the concept of civilization history and the process of self diciplinized society have to be explained. At last the everyday practice of social distance culture is exemplified with the concept of civil inattention.

Keywords: Social Distance Culture, Loneliness, Civilization, Self Discipline.

MESAFE KÜLTÜRÜ VE YALNIZLIK*

Ebrar KARACA

Giriş

Toplumda bireyler arası bağların akrabalık, hısımlık veya aile bağlarının getirdiği samimiyetten uzaklaşması mesafe kültürünün temelini oluşturur. Yakınlığın getirdiği samimiyeti kaybeden modern birey mesafenin gerektirdiği uzaklıkta kendine güven alanı yaratır. Bu güven alanı ise bireyin toplumsal ilişkilerinde mesafeli olmasıyla inşa edilir. Bu da modern toplumda bireylerin samimiyetten uzaklaşıp mesafeli ilişkiler kurmalarıyla sonuçlanır. Mevcut toplumsal değişiklikler sayesinde bireyin toplumu algılayış şekli değişir. Bireyin toplum algısı soyutlaşarak insanlar ve çevreyle olan ilişkisi duygular ve samimiyetten arınmış hale gelir. Bunun sonucunda ortak bir mesafe kültürü oluşturularak modern kent yaşamının ilişkiler ağına adapte olur. Geleneksel toplumlarda güven duymak da diğer davranış biçimleri gibi doğal aidiyetler ve yakın ilişkiler içinde öğrenilir ve bireyin tek başına üstesinden gelmesi gereken bir sınav değildir. Modern dönem, toplumsal aidiyetleri farklı birçok insanın bir arada yaşadığı bir zaman dilimidir. Bu dönemde ise bireyler, doğal bir aidiyet bağı taşımadıkları topluluklarla birlikte yaşamak zorunda kalırlar. Yabancıları oldukları bu topluluklara dâhil olmak, güven uyandırmak ve güven kazanmak, bireyin tek başına üstesinden gelmek zorunda kaldığı bir sınava dönüşür.

Aynı yaşam alanlarını paylaşan yabancılar, bireysel alanlarını korumak için mesafeli bir duruş sergiler. Mesafe, bireyin diğer yabancılarla güvenip güvenmeyeceğine karar verdiği bir alan açar, aynı zamanda güven uyandırması için zaman kazandırır. Bu süreç uzadıkça birey yalnızlaşmaya başlar hatta ona güven veren durumun yalnızlık olduğuna kanaat getirir. Bu anlamda yalnızlık, bireysel bir seçim olduğu kadar bireyin güven ihtiyacının karşılanmasıyla ilgili toplumsal süreçlerin bir sonucudur.

---

* Bu çalışmada, 21.06.2019 tarihinde Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim dalında yüksek lisans tezi olarak sunulan metinden faydalanılmıştır.

Yalnızlık ve yalnızlaşma modern gündelik hayatta bireylerin deneyimledikleri bir yaşam biçimidir. Yalnızlığın bir seçenek olarak ortaya çıkması bireylerin gündelik hayatlarında tercih ettikleri bir soyutlanmadır. Yalnızlığın tercih edilen, maruz kalınan, terk edilmişlik hissi bırakan ve gurbet yalnızlığı gibi birkaç çeşidi vardır. İnsanlar, toplum tarafından pek onaylanmadığı halde hayatlarının belli dönemlerinde bir tercih ya da zorunluluk olarak yalnızlığı tecrübe ederler. Bu durum, yalnızlığın toplumsal boyutta incelenmesi gereken bir fenomen olduğunu gösterir.

Geleneksel dönemde insanların toplumdan soyutlanmalarına sebep olan yalnızlık modern dönemde meşru bir yaşam biçimi haline gelmiştir. Zira yaygınlaşmış ve güven ihtiyacı ile ilgili haklı gerekçelere dayanmaya başlamıştır. Yalnızlık, tarihin birçok döneminde var olmasına rağmen bireyselleşme eğilimlerinin etkisiyle toplumsal meşruiyet kazanmıştır. Yalnızlık, modern toplumda yaşayan insanların bireyselliğini korumak adına tercih ettikleri bir durumdur. Zamanla yalnızlık ve bireysellik aynı durumu ifade eden kavramlar haline gelir. Çünkü değişen toplumsal yapı, bireylerin yaşadıkları topluma ayak uydurmak için geliştirdiği yöntemleri farklılaştırmıştır. Bireyselliğini beklenmedik değişimlere ve risklere karşı korumak isteyen bireyler, yabancılarla sarılı bir dünyada güven hissine kolayca ulaşamaz. Bu sebeple bireyler, mahremiyetlerini tehdit edebilecek bütün uyaranların uzağında kalmayı ve yalnızlaşmayı tercih eder.

İnsanlar doğdukları andan itibaren diğer insanlarla iletişim kurarak toplumu oluştururlar. İletişim genellikle temel insani ihtiyaçların karşılanmasına yöneliktir. Modern öncesi dönemde bireyler arası iletişim aynı klan, köy ya da mahallenin bireyleri arasında iş bölümünün gerektirdiği şekilde sağlanırdı. Bu iletişimin temel dayanağı aynı soydan gelme ya da aynı cemaate mensup olmaktı. İletişimin yüz yüze, samimi ve sıcak olduğu cemaat topluluklarında insani bağlar da yakın, samimi ve dinamikti. Ancak modern dönemde kente göç, bireyin değişen çevresi ve yabancılarla yaşamanın sonucunda temel ihtiyaç olan iletişim de dönüşüme uğramıştır. Bireyler arası ilişkilerin soğukluğu iletişimin türüne yansımış iletişim bir amaç iken araç durumuna düşmüştür. Bireyler arası ilişkileri bu yönde değiştiren sosyal, siyasal ve ekonomik dönüşümler bir mesafe kültürü oluşturarak cemaat bağlarına dönüş imkânına engel olur.

Mesafe kültürü, modern dönemde insanların bireyselliklerini koruma adına diğerlerinden doğacak risklere karşı güvenlik alanları oluşturması ile belirginlik kazanır. Modernleşmeyle cemaat yapısı dağılır. Cemaatin gele-

neksel örüntüsünden çözülen birey özgür fakat tek başınadır. Mesafe kültürü, bireylerin kolektif hareketiyle inşa olur. Bu kolektif hareket, medeni bir toplumun davranış sınırlarını çizer. Elias, medenileşmeyi insanların içgüdülerinin bastırılmasıyla adabı muaşeret kurallarının öğrenilmesine dayandırır (Riley, 2010, 210). Bu kurallara göre oluşturulan kültür, kolektif bir hareketin ürünüdür. Uygarlaşma sürecinde arkaik benliğin sınırlanmasındaki amaç, modern bireye arzu ettiği bir özgürlük alanı açar. Eğer birey bu alanda sınırsız içgüdüleriyle hareket ederse kaos oluşur ve toplumsal anlamda düzen sağlamak imkânsız hale gelir. Bu sebeple özgürlüğün sınırları medeni davranışlar ile çizilir ve ortak bir kültür içinde yaşamak mümkün olur. Mesafe kültürü de ancak bireylerin bu sınırları karşılıklı olarak benimsemeleriyle oluşturulabilir.

Bireylerin özgürleşmesini sağlayan mesafe, aynı zamanda onların kişisellikten uzaklaşması ve yabancılaşması sonucunu da beraberinde getirir (Giddens, 2014, 127). Mesafe kültürü, yabancılardan gelebilecek tehlikeleri hesaplama ve bu tehlikelere karşı önlem alma konusunda bireyi destekler. Örneğin, yeni tanışılan bir insanın eve davetsiz gelmesi bireyi rahatsız eder. Çünkü öngörülemeyen bir durum ve risk senaryoları oluşur. Oluşan bu senaryoların en aza indirilmesi için toplumsal karşılaşmalarda bireyler belirli rollere bürünür (Goffman, 2018b, 22). Birey bu rollerin içinde toplumu bir tiyatro sahnesi gibi algılar. Her oyuncu, kendine yazılan yani sınırı çizilen senaryoya uymak zorunda olduğunun farkındadır. Modern toplumda bu rollerin en tanıdık olanı ise uygar kayıtsızlıktır (Goffman, 2018b, 93).

Uygar kayıtsızlık bireylerin birçok yabancı ile yaşadığı modern şehirlerde kendilerini dış risklerden koruma adına benimsedikleri bir tutumdur. Aynı zamanda bireylerin yabancıları mahrem alanlarından uzak tutmak için bir mesafe kültürüne ihtiyaç duyduklarının kanıtıdır. Birey, büyük sistemlerin içine girmeden samimi bulduğu ve kendini yakın hissettiği ortamlarda kalarak ilişkilerini düzenler (Giddens, 2014, 127). Böylece toplumda yaygın hale gelen güven arzusu ve mesafe kültürü ile insanlar birbirlerinin özel alanlarına davetsiz gitmemeleri, hatta gerekmedikçe iletişim kurmamaları gerektiğinin bilincine varırlar. Böylece toplum nezaket kurallarını öğreterek belli bir mesafe kültürünün kalıcı olmasını sağlar.

Öte yandan mesafe kültürünün biçimlendirdiği toplum, bireylerin yalnızlaşmasına sebep olur. Bu açıdan yalnızlık psikolojinin sunduğu açıklamaların aksine bir izole olma halinden çok modern toplumsal ilişkilerin bir sonucudur. Bu tip bir yalnızlık eğilimi modern öncesi toplumlarda görülmez. Çünkü

özel hayat kavramı modern gündelik yaşamın karakteristik özelliğidir (Giddens, 2014, 126). Geleneksel toplumda yalnız kalma eğiliminin farklı algılanması ise insanların birbirlerine güven duymak için modern dönemde geçirdikleri sürece ihtiyaç duymamalarından kaynaklanır. Mesafe kültürünün hâkim olduğu modern dönemde güven duygusu her zaman sınırlı kalır ve temkin elden bırakılmaz. Çünkü birey, risk toplumu içinde yaşarken sürekli bir değişim yaşanma ihtimali olduğunu bilir. Bireyler aynı zamanda birbirleri için de risk unsurudur. Kişi, birine güvenirken risk alır ve bunun farkında olur (Giddens, 2014, 124). Bu da modern toplumdaki ilişkilerin doğasında gerilime sebep olur. Modernleşmeyle birlikte karmaşık etkileşim ağlarını biçimlendiren güven ve risk parametrelerinde de değişimler yaşanır. Değişen riskler karşısında kendini koruma ihtiyacı hisseden birey, riskler öngörülemez hale geldikçe kendi yalnızlığına daha çok bağlanır. Çünkü modern toplumun etkileşim ağlarını ören pek çok uyaran ve risk, bireyselliği ve mahremiyeti tehdit eder. Metropollerde yaşayan bireyler ancak çevrelerindeki uyaranlara kayıtsız kalarak yaşama ayak uydurabilirler. Bu yüzden kendileri ve diğerleriyle aralarındaki mesafeyi koruma eğiliminde olurlar.

Mesafe Kültürünün Oluşumu

“Her insanın dünya üzerinde iki ayrı kişiliği vardır: Bunlardan birisi Tanrı’dan başka kimseye bağlı olmayan kişinin kendisidir. Bir de dünyevi kişiliği vardır ki bu kişilik vasıtasıyla insan yeryüzünde bulunan diğer insanlara bağlanır. (Luther, aktaran, Zijdervald, 1985, 35)”. Zijdervald’ın Luther alıntısına göre birey özünde uhrevi ve dünyevi kişiliği olmak üzere iki karakteri bünyesinde barındırır (Zijdervald, 1985, 35). Modernizasyon sürecinde değişen toplumsal yapı bireyin uhrevi yanını değiştirmiş, dünyevi karakteri de soyutlaşan toplumda körelmiştir (Zijdervald, 1985, 85). “... çağdaş toplumun soyut yapısı, modernlik öncesi toplumlardaki yüz yüze ilişkilerin yerini sosyal konumlarının rollerini ifa etmekte bulunan resmi görevliler arasındaki ilişkilere bırakmak suretiyle kendisini gösterir (Zijdervald, 1985, 87)”. Bu durumda birey içinde yaşadığı topluma yabancılaşır ve toplumun soyutlaşması bireylerin zihinlerinde gerçekleşir. Modern toplumun soyut bir toplum olarak adlandırılmasının arkasında çoğulcu olma özelliği vardır. Çoğulcu olmaya meyilli toplum bireyin bu dünyevi ve uhrevi kişiliği arasındaki ayrımı ortadan kaldırır.

Modern toplumda gelişen teknoloji ve artan nüfus sonucunda bireyler coğrafi olarak birbirlerine uzak mesafelerde yaşamaya başlarlar. Fiziksel ola-

rak birbirinden uzakta olmak zamanla o kişiye hissedilen duyguların da yoğunluğunu azaltır. Böylelikle ilk anlamı fiziksel uzaklık olan mesafenin ikinci anlamı olan “ilişkilerde içten olmama durumu”¹ ortaya çıkar. Samimiyetin karşıt anlamı olarak mesafe, modern toplumda bireylerin samimiyet kurmadığı kişilerle iletişim kurma şekillerini belirler. Fiziksel mesafe ölçülebildiği gibi toplumda bireyler arası mesafeli ilişkilerin de ölçümü yapılabilir.

Sosyal bilimlerde toplumsal mesafenin ölçülmesi Emory Bogardus tarafından geliştirilen toplumsal uzaklık ölçeği ile yapılmıştır (Hoşgörür, 1997, 346). Bogardus’un ölçeği toplumda etnik kökenlilerle olan mesafenin hangi etmenlerden etkilendiğini ölçer. Bu ölçeğe göre anket yedi temel sorudan oluşur. Bu sorular en yakın ilişki biçimi olan aile ve akrabalıktan başlayarak toplumda kimliğe göre kurulan ilişkilerin mesafesini ölçer. Sosyal mesafe Bogardus’un yedi sorusuyla ölçülemeyecek kadar çeşitlilik gösterir. Ancak evlilik yoluyla akrabalık, kişisel dostluk ilişkisi, komşuluk, iş arkadaşlığı, yurttaş, mülteci ya da turistik kişiler arası oluşturulan mesafenin neye göre oluşturulduğu hakkında bilgi verir. Mesafe kültürünün temeli topluma sonradan gelen yabancılara karşı alınan tavırla başlamış, geleneksel akrabalık bağları çözülmeye başlayınca da bu mesafe kültürü ortaya çıkmıştır. Mesafe ölçeği ile bu temel toplumsal bağların çözülmeye bağlı mesafe kültürünün açıklaması sayısal verilere dökülür.

Mesafe kültürünün yaygınlaşması, modern toplumla birlikte artan şehir nüfusuyla bağlantılıdır. Artan şehir nüfusu bireyler arası ilişkinin sınırlarını da belirler. Birey, birçok insanla iletişim halindedir ancak hepsiyle samimiyet kurması olanaklı değildir. Bir yabancıyla aynı toplu taşıma aracı bir süreliğine paylaşılacak bile olsa belirli beden hareketleriyle mesafenin sınırları çizilir. Mesafe kültürünün herkes tarafından bilinirliği de bu sınırlama ile sağlanır. Mesafe kültürünün toplumun her kesiminde yaygınlığı ve bir kültür olarak üretilmesi ona toplumun her kesimine uygulanabilir olma özelliği verir.

Bireyin mekân olarak uzak bir coğrafyada olması onu, diğer bölgelerde yaşayan insanlar için soyutlaştırır (Zijderveld, 1985, 92). Endüstri devrimi öncesi Avrupa’da geleneksel yaşam köylü ya da kasabalıların kendi iç hiyerarşilerine göre şekillendiği için coğrafi ya da sosyal uzaklık teşkil eden her şey onlar için soyuttur. “Sosyal mesafenin artmasına paralel olarak soyutlama hissi de giderek artacaktır. Ülkenin politik liderleri yüce bulutların üzerinde

¹ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=MESAFE

mesken tutacaklardır: bunlar, köyde yüz yüze olan ilişkilerde asla yer almayan soyut figürlerdir. Coğrafi mesafeler bunları giderek daha da soyutlaştırır (Zijderveld, 1985, 93)". Buna bağlı olarak sosyal uzaklık arttıkça yönetici ve yönetilenler arasındaki uzaklık da artar. Böylece yüz yüze iletişim kurulamayan her insan birbiri için soyut bir niteliğe kavuşur (Zijderveld, 1985, 93). İnsanların birbirleri için soyut niteliğe kavuşması da endüstri devrimi sonrası artan şehirleşme ve geleneksel toplumun yok olmasıyla olur. Geleneksel toplumda insanlar için fiziksel ve sosyal olarak uzakta olan şeyler olmadığı için mesafe kültürü de gelişmez. Ancak modern toplumda bireylerin birbirleriyle olan duygusal ve fiziksel uzaklıkları mesafe kültürünün temelini oluşturur. İnsanların birbirlerini soyut bir konuma yerleştirmesi mesafe kültürünün gün içinde kendini yeniden üretmesiyle sonuçlanır. Bireylerin duyguları sosyal uzaklıkla şekillendikçe mesafe kültürüne olan katkıları da artar. Çünkü fiziksel olarak uzakta ya da yakında olması fark etmeden bireyler birbirini soyutlaştırır. Yanından geçen her bir insanı gerçeklik olarak algılayıp yakınlık kurma istenci modern toplumda nafiye hatta yıkıcıdır. Bu yüzden bireyler birbirlerini duygusal olarak soyutlayarak kendi benliklerini korurlar. Bireylerin bu 'kör' ve 'anamlı' hareketleri zamanla sosyal gerçekliğe dönüşerek mesafe kültürünün devam etmesine olanak sağlar.

Soğuk Temas ve Duygusal Mesafe

Mesafe kültürü kavram olarak modernleşme sonrası Batı Avrupa toplumlarının sosyalleşme şekli olarak ilk Helmuth Lethen'in *Soğuk Temas* (2018) kitabında kullanılmıştır. Lethen'in *Soğuk Temas* (2018) kitabı Helmuth Plessner'in *Cemaatin Sınırları* (1992) kitabından yola çıkarak Almanya'daki II. Dünya Savaş sonrası değişen toplumda cemaat yapısının yerini alan soğuk sivil toplum ilişkilerinin gerekliliğini savunur. Plessner'e (1992) göre cemaatin sıcak bağları yerine sivil toplumun mesafeli yapısı, mevcut toplumsal yapı için en uygun ilişki şeklidir. Bu uygun görülen sisteme göre cemaatin cennetvari sıcak bağlarının yerine yabancıların bir arada yaşadığı açık ve güvene dayalı mesafeli ilişkilerin olduğu bir toplumun gelmesi kaçınılmazdır (Lethen, 2018). Lethen'e (2018) göre bu soğuk ilişkilerin oluşturduğu mesafe kültürü sanayileşmeden sonra ortaya çıkan modern kent toplumunda zaruri bir sonuçtur. II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da insanlar arası ilişkilerin mesafeli hale gelmesi savaşın doğal bir sonucu olarak görülür. Dolayısıyla sosyal yabancılaşma da modern toplumun şekillenmesinde doğal bir süreçtir ve olumlu yönleri vardır. Çünkü doğası gereği modern toplumda yaşayan

bireyler aşırı yakınlık ve samimiyeti tolere edemez. “Utancın sıcaklığından kaçmaya, kendilerini ondan ayrı bir yere koymaya çalışan insanlar “soğukluk” larının damga vurduğu çeşitli tavırlar takınmışlardır (Lethen, 2018, 27)”. Çünkü utanç ile gelen samimiyet bir süre sonra bireyselliği tehdit etmeye başlar. Duygusal yakınlığın ve samimiyetin olduğu bir toplumda bireyselliğin olamayacağı düşüncesi bireyselliğe atfedilen önemi arttırarak modern toplumda bireyler arası yakınlık ve samimiyetin oluşmasını engeller (Lethen, 2018, 31). Modern bireyselliğin olduğu toplumlarda bireyler birbirlerine karşı soğuk bir tavır takınırlar. Çünkü ancak bu şekilde toplumla aralarında mesafe oluşturarak bireysellik ve mahremiyetlerini koruyabilecekleri düşüncesi hâkimdir. Çünkü insanın gelişimi ve birey olarak toplumda yer edinmesi için mesafe ve mahremiyet gereklidir. Fakat aynı zamanda toplumun gelişmesi için de bireyin bir şekilde kendini öne çıkarması beklenir (Plessner, 1992, 98). Toplumun gelişmesinden kasıt ise elbette ekonomi temelli bir gelişimdir. Ekonomik özgürlüğü olan, üretim mekanizmasında yer alan ve tüketen bir birey modern toplumun bir parçası olabilir. II. Dünya Savaşı sonrası Alman toplumunda bireylerin toplumsal rolü üretimin ve ekonomik özgürlüğün neferleri olmalarıydı. “...ekonomik güvensizlik ve toplumsal mevkilerin belirsizleşmesi ortamında, davranış kodlarıyla... kişi kendisine ait olanla başkasına ait olan arasında... sınır çizgilerini çeker... her şeyi bireyin savunmasız nesnellüğünün korunmasına tabi kılar (Lethen, 2018, 38)”. Bunun mümkün olabilmesi için de bireyler kendi bireyselliklerinin farkına varmalıdır. Çünkü ancak bireyin kendi bireyselliğinin farkında olduğu bir toplumda ona karşı olan sorumluluklar yerine getirilebilir. Bireyin kendi bireyselliğinin farkında olması ve özgürlüğünün bu bireyselliğin muhafaza edilmesine bağlı olduğu düşüncesi bireyler arası mesafeyi oluşturur. Böylelikle geleneksel toplum yaşamının artık geride kaldığı ve cemaat bağlarının geri getirilemeyecek olduğu gerçeği kabul edilir.

Cemaat yapısının yok olması mevcut toplumsal düzenin yeni bir düzen ile korunmasını gerektirir. Bu yeni toplumun problemleri ve bireye getirdiği sıkıntılar cemaat toplumuna geri dönerek çözülemez (Plessner, 1992, 99). Plessner’e göre paylaşılan değerler ve kültürle oluşan toplum ideal bir toplumdur (Plessner, 1992, 99). II. Dünya savaşıdan sonra ortaya çıkan toplum tipinde cemaatin aksine kan bağı ve duygusal ilişkilere yer yoktu. Çünkü Plessner’in tarif ettiği ideal toplumda bireyler arası ilişkiler duygusal mesafeyi gerektiriyordu. Plessner’in ideal-ahlak merkezli olarak tanımladığı toplum, duyguların ve düşüncelerin bastırıldığı, kurallara uygun davranarak

rol yapıldığı bir toplumdur. Bu toplum, bireyleri maske takmaya mecbur bırakarak bireyler arası soğukluk ve anonimlik oluşturur (Plessner, 1992, 100). Ancak toplumdaki bu soğukluk ve anonimlik olumsuz değil aksine olması gereken şeylerdir. Çünkü bu mesafe ve anonimlik bireylerin bireyselliklerini muhafaza ederek toplumun gelişmesine katkıda bulunmalarını sağlar. Bu yüzden sanayileşmeden sonra değişen ve gelişen Batı Avrupa'da mesafe kültürü toplumsal gelişimi korumak için gerekli görülür. Böylelikle bireylerin mesafe kültürünü benimseyerek, yeni toplumun belirsiz risklerine karşı yalnızlaşma eğilimi göstermeleri de doğal olarak gelişir.

Mesafe kültürünün oluşturulduğu modern toplumda bireyler birbirleri için isimsizdir. Bu isimsiz olma durumu bireylerin birbirine karşı sorumlu hissetmemesine sebep olabilir. İsimsizlik, yabancılık ve birbirinden soyutlanmak mesafe kültürünün temelidir. Mesafe, modern toplumdaki kaos ortamının engellenmesi, bireyin zihinsel yaşamının korunması ve ilişki trafiğinin hafifletilmesi için gereklidir (Lethen, 2017, 82). Sanayi devrimi, I. Dünya savaşı ve ardından II. Dünya Savaşına maruz kalan modern toplumun sorunları için önerilen ve kurtuluş olarak görülen cemaat eksenli topluma dönüşün artık bir anlamı yoktur (Lethen, 2017, 82). Bunun yerine mevcut dağınık toplumun bu mesafe kültürüne adapte olması gerekir. Geleneğe dönmeye çalışmak yerine mevcut dezavantaj ve sorun olarak görünen; bireylerin birbirinden ayrıklığı, duygusal ve fiziksel bütünlüğün yoksunluğu, sadece kendi sorumluluklarının farkında olan bireylerin varlığı bireylerin birbirine iş bölümü ile yakınlaşmasını sağlar. Birbirlerine kan bağı ve akrabalıkla bağlı olmayan bireyler sosyal bütünleşmeyi metropol kültürü ve uzmanlaşma ile sağlarlar. Duygusal ve fiziksel bağ gerektiren geleneksel ilişkiler ağı, yerini bireyler arası mesafeli ilişkilere bırakır. Bu durum toplumun geçirdiği modernizasyon sürecinin doğal bir sonucudur. Modernizasyon sonucu olarak ortaya çıkan bu mesafe kültüründe kişiler arası bağlar soğuktur. Ancak bu soğukluk bireyin kendi bireyselliğini ve kimliğini koruması için gereklidir (Lethen, 2018, 86).

Modern toplumda insanlar arası mesafeli ilişkiler soğuk teması dayanır. Samimi olmadıkları bireylerle iletişime geçmek zorunda oldukları zaman, insanlar bu iletişimi soğuk temas olarak kabul ederler. Bu soğuk temas terimi, savaş zamanı karşılıklı cepheler arası ateş edilmeden hemen önceki ana verilen isimdir. Batı Avrupa'da I. Dünya Savaşı'nın yaraları sarılmadan ve toplumsal yapı oturmadan II. Dünya Savaşının çıkması bu soğuk teması alışmadan tekrar bir savaşın çıkması, bireylere her an hazırlıklı olmaları

gerektiğini yaşatarak öğretir. Böylelikle bir savaş terimi olan soğuk temas, bireyler arası ilişkileri de tanımlamaya başlar. Tehlikenin kimden ve nereden gelebileceği belli olmadığı gibi mevcut bir tehlikenin varlığı bireyi samimi ilişkiler kurmaktan alıkoyar. Birey, kendi değerlerinin diğerlerinden farklı olduğunu benimsediğinde mesafeyi oluşturur. Bu mesafe kendi değerlerini ve bireyselliğini koruma adına gereklidir. Bireyler arası mesafenin artışı, cemaat toplumuna geri dönüşün mümkün olmayışı ve aile bağlarının eskisi gibi olmaması bireyi yalnızlığa alıştıtır.

Yalnızlığın modern toplumda olumsuz kabul edilmesinin sebebi mevcut şiddet eğilimlerinin cemaat düzenine geri dönüşle önlenebileceği fikridir. Ancak cemaatin de bireyi sınırlandıran püriten davranış kodu, cemaate geri dönüşü engeller (Lethen, 2018, 80). Cemaatin samimi ilişkileri yerini soğuk ve mesafeli ilişkilere bıraktığında birey toplumun 'yapaylığına' uyum sağlamaya başlar. Bu mahremiyetten mesafeli ilişkilere geçiş birey için bir rahatlama değildir (Lethen, 2018, 83). Çünkü kamusal ilişkiler diplomasiyi gerektirir ve bu mesafe bireye diplomatik bir güç sağlar. Döneminin şartlarına göre oluşan bu yapay ağlar klan toplumunda samimi, cemaat toplumunda mesafesiz, modern toplumda mesafelidir. Bu yüzden modern toplumda birey 'kendisi' varlığının farkına varabilmek ve bu kimliği icra edebilmek için yapay ilişki ağlarına ihtiyaç duyar (Lethen, 2018, 85). Yapay ilişki ağlarında kendi benliği ve dışa yansıttığı benliği arasında ayrıma giden birey, özgürlüğü kendisiyle arasına koyduğu mesafe ile inşa eder (Plesner, 1992, 106). Böylelikle benlik duygusu ve kimlik kaygısı modern toplumda kişinin kendini diğerlerinden ayrı bir konumda yerleştirmesiyle oluşturulur. Mesafe kültürü kişinin kendi öznelliğinin ve özerk kimliğinin farkına varmasına yardımcı olurken bu mesafe ile gelen yalnızlığı da meşrulaştırır. Böylelikle geleneksel düzene dönüşün mümkün olmadığı bu toplumda yalnızlık bireyler için sığınak haline gelir.

Özgürlük, Medenileşme ve Disiplin

Özgürlük

Özgürlük, karar verebilme ve bu kararı uygulayabilme iradesidir. Bireyin kendi karar verme iradesinin olması, özgürlüğün temelidir. Modern öncesi toplumlarda bireyin kendini gerçekleştirme özgürlüğü örf, adet veya dini yaptırımlar ile kısıtlanıyordu modern toplum bireye kendini gerçekleştirebilme özgürlüğü vaat eder. Ancak modern toplumda özgürlük hem özgür olmak hem de kısıtlanmaktır (Bauman, 2013, 29). Birey kendi hakkında ka-

rarlar verirken bu süreçte karşılaşacağı bürokratik zorlukları, sınırlamaları ve sonuçları hesaplamak zorundadır. Akademide kariyer yapma, iş adamı olma veya ev kadını olma, bireyler için bir seçenektir, ama birinden birini seçmek bir zorunluluktur (Bauman, 2013, 30). Bireyin seçme özgürlüğünün olması onun kısıtlanmadığı anlamına gelmez. Çünkü akademiyi istemek ve onun için çalışmak akademisyen olmak için yeterli değildir. Bunu gerçekleştirebilmek için birçok bürokratik adımı geçmek gerekir. Dahası bunları geçse bile kişinin akademisyen olma garantisi yoktur. Seçme özgürlüğünün olması bu tercihin sonuçlarını belirlemez. Modernlik bireyi gelenekten kurtararak özgürlüğün yanında seçim yapma iradesi de verir. Ancak bu özgürlüğün sınırını da çizerek onu disipline eder (Wagner, 2005, 36). "...bu yüzden, içinde yer aldığım grup, özgür olduğum müddetçe hayatımda müphem rol oynar. Bir yandan özgür olmamı sağlarken öte yandan özgürlüğümün sınırlarını çizerek beni kısıtlar" (Bauman, 2013, 33). Birey, içinde bulunduğu topluma hem özgürlüğünü borçludur. Aynı zamanda da kendi tercih ve özgür iradesinin şekillenmesi de bu topluma bağlıdır.

Modern toplum bireye kendi iradesini kullanabilme fırsatını vermiştir. Ancak küreselleşmeyle toplumda artış gösteren risk faktörleri bireylerin özgürlüklerini sınırlandırmayı gerektirir. Modern toplum yapısı itibariyle kalabalık, heterojen ve birbirine yabancı insanlardan oluşan bir yerdir. Her bir yabancıdan kendi iradesi ve isteklerine göre hareket etmesi bir kaos ortamı yaratacağından bireyin içgüdüsel arzuları disipline edilmelidir. Bireyi disipline etmek de adab-ı muâşeret temelli bir medenileşme ve iktidar denetimli bir sınırlandırma ile mümkün olur (Wagner, 2005, 62).

Medenileşme

Medenilik ve medeni olma kavramı genellikle içinde bulunulan çağa kültür, davranış ve ideoloji olarak uyum sağlama olarak tanımlanır. Medenileşme ise modernleşme ile özdeşleştirilerek bir 'ileri' kültür seviyesini temsil eder. Medenileşme bu yönüyle statik bir kavram değildir. Gelişim süreci devam ettikçe medenileşme de devam etmektedir. Norbert Elias'a göre modernleşme bin yıllık bir süreci kapsıyor ise medenileşme tarihi de o kadar eskidir. Elias'ın bahsettiği bu medenileşme Batı Avrupa'da feodalizmden kapitalist düzene geçişte değişen devlet mekanizmasını ve bu değişen mekanizmanın içinde bireyin kamusal ve özel alanlardaki yeni davranış kalıplarını kapsar (Özdalga, 2016, 40). Elias, devletlerin merkezileşmesiyle bireylerin içlerine kendilerini kontrol altına almalarını sağlayacak bir iç denetim mekanizması-

nın yerleşmesinin aynı zamanda olduğunu savunur (Elias, 2017, 53). Bunun sebebi ise meşru şiddet tekeline merkezileşen devletin elinde toplamaktır. Bunun için bireylerdeki şiddet eğilimi hem cezai yaptırımlarla engellenir hem de gitgide incelen adabı muaşeret kurallarıyla bireyin üzerinde medeni bir otorite kurulur. Medenileşmenin tarihsel süreçteki serüveni bireyin hayvani ve biyolojik yönlerini bastırmasını sağlayarak toplum içindeki hareketlerini kısıtlamaya yöneliktir. Böylelikle medenileşme bireye mahcup olma ve utanma duygusunu getirir. Belirli davranışlar toplum içinde sergilendiğinde doğabilecek ayıplama korkusuyla birey kendini denetler ve her adımını bu medeni çerçeve içinde gerçekleştirir. Bireyler kendi içlerine kültür ile yerleştirilen denetim mekanizmasına göre hareket ederler. Sonuç olarak medeni olmak birey olmanın bir gerekçesi hale gelir. Bu yüzden modern birey toplum hayatında girdiği rollere uygun hareket etmek zorunda kalır.

Medeni olma içgüdüleri ve süper egoyu bastırarak disipline olmaktır. “Utanma” duygusu geliştiren birey hareketlerini dizginler. Norbert Elias’a göre medenileşme adı altında bireye dayatılan salon kültürü ve adabı muaşeret bireyin doğasıyla çatışır (Riley, 2016, 210). Ortaçağ’da normal kabul edilen birçok tepki ve hareketin modern toplumda uygarlık dışı olarak görülmeye başlanmasının sebebi içgüdülerin bastırılarak kültürel normlara uymanın içselleştirilmesidir. Toplumsal bir düzenin sağlanması ve bireyin kontrol altına alınabilmesi için bireyin kendi kendini denetlemesini sağlayan “utanma” duygusu kültürel bir kod olarak bireye çocukluğunda aşılır. “Utanç, bireylerin kendi bireysel kimlikleri... ve yeterince sınırlandırılmamış aşırı güçlülük duygusuyla ilişkilidir (Giddens, 2014, 95)”. Böylece ulaşılmaya çalışılan hedeflerle benlik arasında utanç bir denge görevi üstlenerek içgüdüsel fevri davranışları bastırır.

Benlik denetimi kavramı bireylerin tepkilerini vermeden önce o tepkiyi ölçüp tartmalarını sağlar. Medeni olmanın bir diğer göstergesi ise diğerlerinin mahremiyetine saygı gösterme zorunluluğudur. Diğerleriyle arasında belirli bir mesafe olmadığında mahremiyetinin tehlikede olduğu hissine kapılan birey içgüdüsel olarak saldırganlaşabilir. Karşılıklı saldırganlaşmalar sonucu medeni toplumun doğasına uymayan durumlar patlak verir. Benlik denetimi, utanma ve disipline olma bireyin iktidarın onu gözetleyip denetleyemediği yerlerde kendi kendisini denetleyerek hareketlerini kısıtlamasını mümkün kılar. İktidarın olmadığı yerde bireyin kendini disipline etmesi itaatkâr bir toplum tasavvuru için önemlidir. Foucault’ya göre itaatkâr bir toplumun oluşturulması için otoritenin içselleştirilerek düzenin zorla değil

öz disiplinle bireyin kendi içine yerleştirilerek sağlanması gerekir (Riley, 2016, 179).

Medenileşme sürecinde mesafe kültürünün üretilmesindeki amaç bireylerin dürtülerle hareket etmesinin kısıtlanmasıdır. Bu mesafenin oluşturulması iki yönlü işler; dürtüler kısıtlandıkça bireyler birbirlerinin özel alanlarında istedikleri gibi davranamaz ve ancak böylelikle medeni bir toplum formuna ulaşılabilir (Elias, 2017, 53). Böylece Ortaçağ Avrupa'sında toplumu çok rahatsız etmeyen birçok bedensel ve insanın biyolojisiyle ilgili davranış medenileşme sürecinde sınırlandırılarak kontrol altına alınır. Daha önce özgürce toplum içinde elleriyle yemek yiyen, geçiren ve gaz çıkarabilen birey otorite tarafından tanınmayı hak etmek için bu "hayvani" davranışlardan adabı muâşeret kurallarıyla feragat etmiştir (Elias, 2017, 250). Bu kısıtlanma ve benlik denetiminin özgürlük düşüncesiyle çeliştiği söylenebilir. Bireyin istediği yerde tuvaletini yapması, istediği şekilde yemeğini yemesi veya çıplak gezmesi özgürlük olarak görülebilir. Medeni dünya ise bu davranışları diğerlerinin özgürlük haklarına saldırı olarak kabul eder. Diğerlerinin özgürlüğünü kısıtlayan davranışlar ise medenileşme ve demokratikleşme eğilimindeki geçiş toplumu için kabul edilemez. Toplumun dönüşüm sürecinde özgürlüğün tanımının beden üzerinden normlara dönüşmesi, kamusal ve özel alan arasındaki farklılaşmayı oluşturur. Kamusal ve özel alan birbirinden kesin çizgilerle görgü, adabı muâşeret ve sosyal normlarla ayrılarak bireyin üstünde bütüncül bir denetim kurulur.

Kamusal alanın özel alandan ayrılması ile bedensel hareketler de kısıtlanmıştır (Lethen, 2018, 82). Özel alandan ayrılmış bir kamusal alana ihtiyaç duyan otorite, bireyin içine kendini kontrol etme mekanizması yerleştirerek kamusal alanda fevri davranmasını engellemeyi hedefler. Ancak öz denetim, kamusal alandan özel alana da taşınarak kendi kendini kısıtlayan bir modern birey ortaya çıkar. Kendi öz denetimiyle davranışları kendi tarafından sınırlandırılan birey kamusal alanın ayrıklığının da bilincine varır. Böylelikle sosyal yakınlaşmanın, yabancılarla münasebetin olduğu gelişmiş modern ve sanayi toplumlarında kişilerarası mesafe bu öz denetimle sağlanır. Birey öz denetimini çevresindeki insanların tutumuna göre oluşturur (Philips, 2004, 211).

Kapitalist üretimle gelen yaşam tarzı bireyleri birçok yabancıyla birlikte yaşamaya mecbur bırakır. Medeniliğin ve adabı muâşeret kurallarının herkes için olduğu düşüncesi medeni toplumun temellerini atarak "yeni modern bireyi" oluşturur. Elias'a göre demokratikleşme bireyin üstünde olması

gerekenden daha fazla denetim ihtiyacını doğurur (Elias, 2017, 37). Bireylere verilen demokratik haklar ve eşitlik düşüncesi belirli bir bedel gerektirir. Bu bedel de öz denetimle bireyin kendini kısıtlamasıdır. Bu durumun sonucunda kamusal alanda kendini kısıtlayan birey kendi özel alanında istediği gibi davranabildiği için kendi ve diğerleri arasında bir mesafe oluşturur. Mesafenin en salt biçimi özel alandaki hareketlerin kamusal alana taşınmamasıdır. Böylelikle özel alanda yapılan eylemler kamusal alandaki gibi kısıtlanmadığından ayıp kabul edilmez.

Medenileşme süreci, kültür ve adabı muâşeret kuralları ile bireyin içine kendini medenileştirmesi gerektiğini düşündüren bir iç denetim mekanizması yerleştirir. Birey bu içselleştirdiği kültür ile kendi evinde yalnız başınayken bile paranoyak bir tavırla içgüdüsel olarak hareketlerini kısıtlar. İçgüdüyle gerçekleştirilen hareketler bireyde utanma duygusu uyandırır. Bireyin medenileştirilmesi bu iç mekanizmayla olurken 'konfor alanı' denilen daha az medeni davranıldığı alanlar da mevcuttur. Ancak bu konfor alanına erişmesi için birey toplumdan uzaklaşmak zorundadır. Bu da bireyi kısıtlandığı ortamlardan kendini tecrit etmesiyle sonuçlanabilir.

Disiplin

Hapishanelerin cezalandırma sistemlerinin amacı, mahkûmların işlenen suçların doğasını daha iyi anlayıp cezalarını kabullenmeleri için topluluktan soyutlamadır (Foucault, 1992, 297). Böylelikle ceza sadece bireysel bir hüküm değil bireyselleştirici bir yaptırım haline gelir. "Ceza yalnızca bireysel değil, aynı zamanda bireyselleştirici de olmalıdır... yalnızlığın, cezanın bir cins kendi kendini düzenlemesini sağlaması ve cezanın kendiliğinden bireyselleşmesine izin vermesinden de ötürü mahkûm ne kadar düşünme yeteneğine sahipse, işlediği suçtan o kadar sorumlu hale gelecektir (Foucault, 1992, 297)". Verilen cezanın bireyselleştirici bir etkisinin olması ileriye dönük mahkûm gruplaşmaları engeller ve olası isyanları önler. İşlenen suçun üzerinde düşünülmesi ve cezanın gerekliliğinin bilincine varılması ayrı hücrelerde tutulan mahkûmların bireyselleşerek bununla yüzleşmelerini sağlamayı hedefler. Böylece yalnızlık bir ceza gibi algılanmadan mahkûmun üstünde olumlu bir ıslah yöntemi haline gelir (Foucault, 1992, 298). Böylece mutlak tabi olma durumunun ilk koşulu olan yalnızlık, mahkûmla onu ıslah etme amacındaki iktidarın baş başa kalmasını sağlar. İktidarla baş başa kaldığının farkında olan mahkûm, zamanla onun varlığına ve onu gözetlemesine alışır. Bu kabullenme de mahkûmun kendini kısıtlamasıyla sonuçlanır. Böylece iktidarın ya da gardiyanların onu ne zaman

izlediğini bilmeden hep teyakkuzdadır. “Soyutlama, tutuklu ile onun üzerinde icra edilen iktidarın baş başa kalmalarını sağlamaktadır (Foucault, 1992, 298)”. Soyutlanan mahkûm gözetim altında olmanın verdiği iç denetim mekanizması ile kendi kendini disipline eder.

Hapishane'nin Doğuşu'nda Foucault, disiplinin mevcut iktidarın belirlediği sınırlar içinde belli bir mesafe koyarak sağlandığından bahseder (Foucault, 1992, 168). Tıpkı mahkumların tamamen diğerlerinden soyutlanmaması gibi modern toplum bireyleri de toplumdaki tamamen soyutlanmaz. Bu bireyin medeni olma statüsünü kaybetmeden toplumla arasına mesafe koymasını sağlar. Ancak bireyler kendi benlik bilinçlerinin farkına varabilecekleri, iç seslerini dinleyebilecekleri zamanlara ihtiyaç duyarlar. Bu yönüyle mahkumların gece yalnız bırakılmasında olduğu gibi bireyler de gün içinde kalabalıklar içinde yalnız kalsalar da asıl yalnızlık ve bireyselleştirici soyutlanma bireyin evine geldiği zaman olur. Çünkü ev, diğerleriyle arasına mesafe koyduğu ve sadece güvendiği insanlarla paylaştığı için “kendi” olabildiği yerdir. Gündelik hayattaki yaptıklarını düşünebildiği, istediği şekilde hareket edebildiği yer olan ev, kişinin kendi bireyselliğiyle dış dünya arasındaki mesafeyi koruduğu hücredir.

Goffman: Mesafe Kültürünün Dramaturjik Analizi

Modern toplumda birey kendi özgürlüğünü ve bireyselliğini korumak için toplumsallığa medeni kodlar ile uyum sağlar. Bu medeni kodlar Elias'a göre adab-ı muâşeret kuralları, Foucault'ya göre öz disiplin ile sağlanır. Birey toplum içinde davranırken bu mekanizmaların yanı sıra utanç duyma ve gülünç duruma düşme korkusuyla güdülenerek sosyal karşılaşmalarda mümkün olduğunca yapay davranır (Lethen, 2018, 91). Bu yapaylık tiyatrodaki sahnelenen bir performanstan farklı değildir.

Goffman'a göre sosyal karşılaşmalar bir tiyatro oyununu andırır (Goffman, 2016, 13). Çünkü sosyal karşılaşmalarda bireyler sahne önü ve arkasını kullanarak belirli rollere bürünür. Buna göre birey sosyal rolüne sahne arkasında hazırlanır ve toplumda o rolü başarılı bir şekilde oynamaya odaklanır. Ancak yaşam bireye her zaman önceden yazılmış roller ile gelmez. “Birey, bir roller sistemine açıkça dahil olmasına rağmen, başka örüntülere iştirakini erteleme kapasitesine de sahiptir ve bu yüzden de başka vesilelerle sahnelenen bir veya birden çok pasif rolü sürdürür (Goffman, 2018a, 95)”.

Birey sahne önünde performans sergilerken birçok farklı sahne yani sosyal dekor ve aktörlerle belirli bir senaryoya göre hareket eder (Goffman, 2016,

13). Rolden çıkmak veya senaryoya uymamak yani sosyal ortamda kabul görmeyen bir davranışta bulunmak bireyin ayıplanmasına neden olabilir. Modern bireyin en büyük korkularından biri de dikkat çekmeden kalabalığa karışmaktır. Kendini onlardan ayırır, farklı görür ancak sivrilecek davranışlarda da bulunmaz. Bu tür odaklanmış etkileşimlerde yüz yüze olan irtibatlar sözlü iletişim gerektirmez (Goffman, 2018b, 41). Beden dili olarak adlandırılan jestler ve mimiklerle birbirlerinin varlığını kabul edip sosyal dekorun gerektirdiği düzeyde iletişim gerçekleşir. Beden dili normatif olarak topluma mal edilmiş bir davranış haline gelir (Goffman, 2018b, 43). Kısa süreli bu etkileşimlerde sosyal dekorun geçiciliğinden ötürü bireyler birbirlerinin varlığına kayıtsız davranmayı yeğlerler.

Goffman'ın medeni kayıtsızlık olarak adlandırdığı odaksız iletişimin mevcut olduğu sosyal karşılaşmalarda "...bir kişi başkasına onun var olduğunu (ve onu gördüğünü) kabul ettiğini gösterecek kadar bakar ve ardından onun hakkında özel bir fikri ya da merakı olmadığını belli etmek için hemen dikkatini geri çeker. (Goffman, 2018b, 94)". Ve bu davranış kişiyi yok saymaktan farklıdır. Kişiyi yok saymayı genellikle çocuklar, yaşlılar ya da yetişkinler kendi sosyal sınıf statüsünden düşük insanlara uygular. Goffman'a göre akıl hastaları ve hizmetçiler de genellikle *odaksız* iletişimde orada yokmuş gibi bir davranışa maruz kalırlar (Goffman, 2016). Medeni kayıtsızlık ile bireyler modern toplumda bir arada yaşamak zorunda oldukları insanların farkında olduklarını ve onları kabul ettiklerini gösteren bir tavır takınırlar. Bu kendiyi karşısındaki insanın arasında kurduğu mesafenin saygınlığını artırma amaçlı bir harekettir. Çünkü karşısındaki bireyi tanımadığı için ondan bireyselliğine ve kişisel alanına saygı göstermesini bekler. Bu beklentinin karşılıklı olduğu senaryolar aynı olduğu için bilinir. Bu yüzden birey tanımadığı insana gözlerini dikerek bakmaz belirli bir ayak mesafesini korur. Bu karşısındakine tehlikeli olmadığını gösterecek ve ona zarar vermeyeceğini belli edecek bir mesafedir. Karşısındaki insana kendisinden çekinmesine gerek olmadığını belli ettikten sonra karşıdan da aynı hamleyi bekler.

Medeni kayıtsızlık mesafe kültürünü benimsemiş bireylerde yabancıardan gelebilecek risklerinden korunmayı amaçlayan bir davranıştır. Medeni kayıtsızlık gündelik hayatta bireyin geçici sosyal karşılaşmalarda mahremiyetini korumasını sağlar. Ancak bazen medeni kayıtsızlığın kurallarının çiğnendiği durumlar da olabilir. İnsanları inceleme ve tehlikesiz olduklarından emin olma amaçlı kaçamak bakışlar atmak kuralları yıksa da akabinde atılan mahcup bakışla bu durum düzeltilir (Goffman, 2018b, 94). Bu durum tama-

men karşısındakinin tehlike arz etmediğinden emin olma adına yapılıır “Kişi uygar kayıtsızlığa uygun davranarak orada bulunan diğer kişilerin niyetlerinden şüphelenmesini gerektiren hiçbir sebep olmadığını ve başkalarını korkutmak, onlara düşman olmak ve onlardan kaçınmayı istemek için de bir gerekçesi olmadığını ima etmiş olur (Goffman, 2018b, 94)”.

Medeni kayıtsızlığın mesafe kültüründeki yeri bireylerin toplum içinde sahnelemek zorunda olduğu rolleri kolaylaştırarak kişisel alanlarını korumalarıdır. Kişisel alanın korunması bireylerin bireyselliklerini muhafaza etme adına modern toplum risklerine karşı aldığı bir önlemdir. Bu yüzden odaklanmamış etkileşimde bireylere toplum içinde herkesin görevlerinin belli olduğu bir rol dağılımı gelir. Rol, rolü icra edecek kişinin işgal ettiği konuma yönelik belirli normatif talepler doğrultusunda hareket etmesi olarak tanımlanır (Goffman, 2018a, 123). Birey sahnede bulunduğu sürece bu rolü terk edemez. Zamanla bu role alışan birey toplum içinde diğerleriyle birlikteyken rolünü kanıksar. Bu kanıksama aslında bireyin zihnini yoran bir eylemdir. Bu rolü yapmak zorunda olmadığı mahrem alanlarda ise “kendi” olma rolüne bürünür. Bu bireyin kendi öz karakteri olarak tanımlanabilir. Sembolik etkileşim teorisinin önde gelen isimlerinden Charles Cooley’e göre bireyler kendi benliklerini gün içinde diğer insanlarla olan etkileşimlerine göre belirlerler, (Esgin, 2018, 154). Ayna benlik olarak adlandırılan bu kavrama göre bireyler kendileri hakkındaki fikirlerini başkalarından edindikleri bilgilere ve tepkilere göre oluştururlar. Eylemlerini de buna göre şekillendirirler. Bireyler diğerleriyle birlikteyken davranışlarını kısıtlamak zorunda olabilirler. Bu durum bireyi zihinsel ve fiziksel olarak yorar. Bu yüzden toplumdan, kalabalıktan ve sosyal ortamlardan ayrıldıktan sonra “kendi” olabilecekleri evlerinde yalnız kalma arzusunda olurlar.

Sonuç ve Değerlendirme

Modern bireyselleşme bireye yalnızlaşma eğilimini getirmiş, cemaat toplumuna geri dönüş ihtimalini de ortadan kaldırmıştır. Cemaat toplumuna geri dönüş kapılarının kapanması ise mesafe kültürünün toplumda yaygınlaşmaya başlamasıyla olmuştur. Modern kent yaşamının kalabalığı bireyler arası samimi bağların aksine soğuk bağların mevcudiyetini gerekli kılar. Bu soğukluğun sebebi ise bireylerin artık kan bağı olan insanlarla birlikte yaşamıyor olmalarıdır. Bu yeni toplumda yabancılarla birlikte yaşayabilmenin mümkün olması için de belirli sosyal kodlar geliştirme ihtiyacı doğar. Modern toplum kuralları uygarlaşma adı altında birlikte yaşamının mümkün olabilmesi için bireyden belli davranış kodlarıyla içgüdülerini sınırlandırma-

sını bekler. Çünkü her bireyin özgür ve güven içinde yaşayabilmesi için müşterek kurallara uyulması elzemdir. Bu adabı muaşeret kurallarıyla oluşturulan medenileşmeyle modern bireyler ehlileşir. Duygularla güdülenen fevri davranışlar yerini hoşgörülü, ölçülü davranışlara ve sessizliğe bırakır. Böylece bu medeni toplumda cemaatin sağladığı samimi sıcaklık yerini mesafenin soğukluğuna bırakır. Modern toplum bireylerinin birlikte yaşama şekillerini oluşturan adabı muaşeret kuralları tarih boyunca evrenselleşerek günümüze kadar gelmiştir. Bu kurallar bireylerin modern toplumda birlikte yaşamasını mümkün kılar. Böylece insanlar davranışlarında samimi oldukları ve mesafeli oldukları yerler arasında bir ayırım yaparak fevri davranışlardan uzak uygar birey tahayyülünü gerçekleştirirler. Adabı muaşeret kurallarıyla sınırı çizilen bu uygarlaşma zamanla bireyin içine bir disiplin mekanizması yerleştirir. Samimiyetin ve duygusal bağların yokluğu bireylerin birbirlerinin özgürlük sınırlarını saygı çerçevesinde gözetmesini gerektirir. Bu da evrensel bir mesafe kültürü anlayışının oluşmasına ve sonucunda da bireyin kendi kabuğuna çekilerek yalnızlığı güvenli bir alan olarak görmesine sebep olur.

Mesafe kültürünün evrenselleşmesi ve bireylerin birlikte yaşadığı yabancılarla müşterek bir dil geliştirmesi birbirlerine karşı kayıtsız kalmalarıyla mümkün olur. Uygar birey diğerleriyle birlikte yaşarken nasıl davranması gerektiğini bilen bireydir. Bu karşılaşmalarda yersiz merhabalara, konuşmalara veya hayret içeren ifadelere yer yoktur. Bu ani hareketler bireyin kendi güvenliği ve karşısındakinin güvenliği için de bir risk oluşturur. Modern toplumda kamusal alanların yabancılarla birlikte kullanılması sosyal karşılaşmalarda insan kaynaklı risklerin artışına sebep olur. İnsanların ehlileşmesi ve birbirlerinin varlığına kayıtsız kalmaları bu riskleri azaltsa da tamamen ortadan kaldırmaz. Bu yüzden bireyler mesafe kültürünün kendilerine sağladığı alanla mevcut sosyal karşılaşmanın risklerini en aza indirirler. Bu da mesafe kültürünü meşru bir kültür olarak toplumda yer edinmesini sağlar. Çünkü modern birey kendi bireyselliğini tehdit edecek her türlü sosyal karşılaşmadan ve bağdan uzak yaşamayı yeğler. Bu da bireyin mesafe kültürüne sadık kalarak yalnızlığı kendi bireyselliği için güvenli alan olarak görmesine sebep olur.

Mesafe, soğukluk ve yalnızlık genellikle olumsuz değerlendirilen durumlardır. Ancak bu araştırmada kullanılan kaynaklar doğrultusunda bireyin modern topluma uyum sağlayabilmesi ve zihinsel bütünlüğünü koruyabilmesi için bunlara ihtiyaç duyduğu kanaatine varılmıştır. Modern toplumda bireyler güvencikleri insanları kendileri seçer. Bu güven yapay olarak oluşturulur ve oluşturulana dek insanlarla belirli bir mesafe korunur. Mesafenin

korunması ve güvenin oluşturulması da modern toplumdaki risklerin boyutlarıyla alakalıdır. Risklerin büyüklüğü ve zamansızlığı insanların birbirine olan güven bağlarının oluşturulmasında etkilidir. Güvenin sağlanması zaman aldığı için insanlar arasında mesafe modern toplumun doğal bir sonucu olarak karşımıza çıkar.

Mesafe kültürünün bir sonucu olarak ortaya çıkan yalnızlık modern toplumda çeşitli şekillerde görülmektedir. İnsanoğlu doğduğu andan itibaren kendi benliği ile dünya arasında bir ilişki kurmaya çalışmış, bu benliği anlamlandırabilmek için de kendiyile vakit geçirmek durumunda kalmıştır. Zamanla kendiyile vakit geçirmeye alışan birey, yalnızlığını romantikleştirerek mesafeleri aşılabilir derecede tutmaya özen göstererek yaşamına devam eder.

Kaynakça

- Bauman, Zygmunt. 2017. **Akışkan Modernite**. çev. Sinan Okan Çavuş, İstanbul: Can Yayınları.
- Bauman, Zygmunt. 2017. **Sosyolojik Düşünmek**. çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, Michel. 1992. **Hapishanenin Doğuşu**. çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: İmge Kitap.
- Özdalda, Elisabeth. 2009. **Tarihsel Sosyoloji**. 4.bs. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Plessner, Helmuth. 1992. **The Limits of Society**. Germany : Humanity Books.
- Philips, Adam. 2004. **Öpüşme, Gıdıklanma ve Sıkılma Üzerine**. çev. Fatma Taşkent, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Riley, Philip. 2016. **Kültürel Kurama Giriş**. çev. İbrahim Gündoğdu, Selime Güzelsarı, Ankara: Dipnot Yayınları.
- Giddens, Anthony. 2000. **Modernliğin Sonuçları**. çev. Ersin Kuşdil, İstanbul : Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, Anthony. 2014. **Mahremiyetin Dönüşümü**. çev. İdris Şahin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Goffman, Erving. 2016. **Gündelik Yaşamda Benliğin Sunumu**. çev. Barış Cezar, İstanbul: Metis.
- Goffman, Erving. 2018a. **Karşılaşmalar**. çev. Sercan Çalıcı, Ankara: Heretik Yayınları.
- Goffman, Erving. 2018b. **Toplum İçinde Davranmak**. çev. Adem Bölükbaşı, Ankara: Heretik Yayınları.
- Hoşgörür, Vural. 1997. **Bogardus, Guttman ve Likert Ölçekleri**. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. s.10. s. 346-357.
- Lethen, Helmuth. 2017. **Soğuk Temas: İki Savaş Arasında Almanya'da Yaşama Deneyleri ve Mesafe Kültürü**. çev. Tuncay Birkan, İstanbul: Metis Yayınları.
- Zijderveld, Anton. 1985. **Soyut Toplum**. çev. Cevdet Cerit, İstanbul: Pınar Yayınları.